

RESSENYES

Estudi de la figura completa de Maurras

Joaquim Coll i Amargós

HISTORIADOR

Stéphane GIOCANTI, *Charles Maurras. El caos y el orden*, Barcelona, El Acantilado, 2010.

El març de 2010 es va celebrar a la Universitat de Girona un col·loqui internacional titulat «Maurras a Catalunya. Elements per a un debat», sota la direcció del professor de literatura Xavier Pla. Fou aquesta l'ocasió per presentar, amb el guiatge de l'editor Jaume Vallcorba, la traducció castellana de l'obra de Stéphane Giocanti, especialista en els orígens felibres de Maurras¹ i autor també d'una biografia de T. S. Eliot. L'estudi que ara ressenyem havia aparegut el 2006 a l'editorial parisenca Flamamarion, i s'afegia a una llista ja destacada de treballs centrats en la figura política i intel·lectual d'aquest escriptor i polític francès, entre els quals cal destacar el treball personalíssim d'un deixeble seu, Pierre Boutang,² la síntesi útil però descriptiva d'Yves Chiron,³ i, finalment, l'estudi gegantí de Victor Nguyen sobre Maurras abans de l'Action Française.⁴ D'entrada, cal subratllar que el llibre de

¹ S. GIOCANTI, *Charles Maurras felibre*, París, Les Amis de la Langue d'Oc, 1995.

² P. BOUTANG, *Maurras, le destinée et l'oeuvre*, París, Plon, 1984; reedició a La Différence, 1993.

³ Y. CHIRON, *La Vie de Maurras*, París, Perrin, 1991; edició revisada a Godefroy de Bouillon, 1999.

⁴ V. NGUYEN, *Aux origines de l'Action française. Intelligence et politique vers 1900*, París, Fayard, 1991.

Giocanti és la primera traducció castellana sobre un personatge la importància del qual en la vida política i cultural francesa (i europea) de la primera meitat del segle XX no cal ja justificar. El recentment desaparegut historiador anglès Tony Judt va fixar la influència de Maurras en el món intel·lectual d'entreguerres comparant-la amb la que després dels anys quaranta exerciria Jean-Paul Sartre.⁵ A Catalunya, és un lloc comú afirmar que Maurras va tenir un gran predicament entre els escriptors noucentistes tot i que aquest ressò no ha estat sistemàticament analitzat. Amb tot, gràcies a Giocanti sabem, a més, que Maurras mai no es va prendre la molèstia de visitar Catalunya i que tan sols vingué a Espanya un cop: per anar a veure el general Franco durant la Guerra Civil, i no precisament a Barcelona. I és que per a Maurras els catalanistes havien agafat, en el tombant del segle XX, un camí polític d'afirmació nacionalista inimaginable per als seus cosins germans felibres.

Diguem d'entrada que l'escriptor i polític de Martigues (Provença) continua sent encara una figura condemnada a l'ostracisme per raons múltiples. En general, per la tossuda i original defensa que féu de l'ideal monàrquic, però de manera més concreta i específica, pel suport intel·lectual que donà fins al final al mariscal Pétain, així com per algunes motxilles ideològiques avui del tot inacceptables, particularment pel seu antisemitisme, fonamentat no pas en idees racials però sí en la reiteració de vells arguments socials i polítics. Cal recordar que Maurras va ser condemnat després de la Segona Guerra Mundial, per la justícia francesa, a cadena perpètua per «col·laboració amb l'enemic». Com explica convincentment Giocanti, fou un judici polític en què els arguments i les proves pels quals fou sentenciat resulten avui altament qüestionables. Maurras va ser considerat en la postguerra com un dels pares intel·lectuals de Vichy, sobretot perquè va titllar de «divina sorpresa» l'establiment d'aquest nou règim sorgit de la derrota militar francesa. Posteriorment, una part de la historiografia va veure en l'Action Française una forma precoç de feixisme i, per tant, s'ha tendit a establir-hi un paral·lelisme amb el cas italià i el nacionalsocialisme alemany. El resultat d'aquest esquematisme i de certs malentesos ha convertit Maurras en un autor maleït. La cultura política sorgida del procés de depuració a

⁵ Tony JUDT, *Pasado imperfecto. Los intelectuales franceses 1944-1956*, Madrid, Taurus, 2007.

França, plegat d'oportunismes i de contradiccions que el nord-americà Herbert Lottman va ser un dels primers a il·lustrar, explica que la prestigiosa Biblioteca de la Pléiade no acullí encara l'ingent obra maurrasiana i que els seus assaigs polítics, històrics o literaris estiguin orfes avui de noves edicions. Paradoxalment, doncs, l'accés a la prolífica obra de Maurras esdevé avui molt difícil, mentre que l'estudi de la seva persona, idees, escrits i accions és objecte de noves aproximacions des de diferents punts de vista. Si això passa a França, en francès, no cal dir que Maurras està tot sencer per traduir a Espanya, en qualsevol de les nostres llengües, la qual cosa fóra un gran repte per als filòlegs, traductors i curadors perquè el seu altíssim nivell literari, el seu cultisme i les constants referències al món clàssic, no el fan precisament un autor fàcil.

En aquest sentit, l'obra de Giocanti és principalment una reivindicació del «mestre» provençal a partir d'una aproximació en què el vessant literari en resulta clarament privilegiat. A l'estudi sobresurt l'escriptor, el poeta i el crític extraordinari que fou Maurras, hereu de la cultura provençal i del felibrisme, fill predilecte de Frederic Mistral, defensor d'un neoclassicisme original i enlluernador, que va exercir una fascinant influència sobre moltes personalitats del món cultural i científic francès, des de l'historiador Philippe Ariès fins a l'antropòleg Georges Dumézil o el psicoanalista Jacques Lacan. La reconstrucció biogràfica es fa en set capítols principals molt equilibrats, d'escriptura impecable, que mostren un reeixit esforç de contenció davant una biografia que inevitablement exigiria moltes més pàgines. La tria de Giocanti és clara i encertada: es proposa presentar-nos «una figura completa, más que la totalidad de cada una de sus facetas», escriu. Particularment interessant és l'explicació de quines són les lectures del jove Maurras i les influències ideològiques que més el van influir, entre les quals destaca el corrent positivista de Comte, Taine, Renan o Fustel de Coulanges, etc., molt per sobre dels autors d'afiliació tradicionalista o contrarevolucionària (Maistre, Bonald). En aquest sentit, Maurras arriba al nacionalisme de bracet de la cultura tardopositivista i des de l'eufòria per la ciència i el progrés típica de finals del dinou. La reinvençió que realitza de la idea monàrquica com a font de regeneració de la vida social i política francesa, i per la qual lluitaria en cos i ànima des de 1905, queda palesa en tractar De Chateaubriand en un assaig titulat *Trois idées politiques* (1898). En aquest llibre breu però de gran interès,

Maurras advertia els lectors que no es deixessin seduir per la grandesa lírica de l'autor de les famoses *Memoires d'outré-tombe*: lluny de representar un suport segur per a les renovades conviccions monàrquiques, De Chateaubriand «*es un verdadero sepulturero*», conclouia, ja que de la monarquia francesa no estimava res més que el passat (i menystenia els Borbons!). Segons Giocanti, el seu biografiat s'adhereix a la idea monàrquica com a resultat de la cultura familiar, de la influència d'alguns dels seus amics, particularment del també felibre Frederic Amouretti, i després d'una profunda reflexió personal. Particularment influent en aquesta decantació antirepublicana que es produeix en Maurras és la constatació del fracàs dels diversos projectes descentralitzadors que s'intenten dur a França a la dècada dels noranta del segle XIX. «*Federalista antes que monárquico*», afirma Giocanti. Maurras creu que el retorn a la França tradicional permetria retrobar una fórmula d'organització territorial que respectés les llibertats regionals i les identitats locals. El felibrisme maurrasità és polític però sempre en clau francesa. En el tombant de la crisi provocada per l'afer Dreyfus, el crític provençal arriba a la conclusió que la república a França està ancorada en ideals jacobins i uniformitzadors, d'impossible reforma sense un canvi de règim polític. Al costat d'aquest anhel regional-federal, que es manté ferm al llarg de tota la seva vida política, hi ha dues influències culturals i polítiques que justifiquen la seva opció monàrquica, una antiga i l'altra moderna: la primera és l'exemple negatiu de Grècia («*la anarquía hecha pueblo*», escriu) i la segona és el model contemporani d'Anglaterra, en què la monarquia havia assolit un enorme prestigi com a font d'equilibri polític i social.

Un altre aspecte meritori és que Giocanti construeix aquesta biografia sempre a partir del diàleg amb les fonts originals, mitjançant un coneixement molt aprofundit de la prolífica producció maurrasiana (dos-cents títols i prop de deu mil articles). Així mateix, la relació tortuosa i problemàtica de Maurras amb el món catòlic i el Vaticà està magníficament explicada i és d'una gran profunditat. En canvi, Giocanti no mostra cap interès per dialogar amb altres estudiosos, matisar-los o contradir-los, fins al punt que escriu la seva obra deliberadament al marge de l'establishment historiogràfic especialista en la III República (Jean-Pierre Rioux, Michel Winock o Madeleine Rebérioux). A Giocanti no li plau el judici que l'acadèmia universitària ha fet sobre el seu biografiat i el moviment monàrquic i, per

això, en un gest valent però també de certa arrogància intel·lectual, en prescindeix. Tampoc no hi ha cap reflexió sobre el gènere biogràfic, el seu caràcter híbrid i els seus riscos, o sobre les dificultats d'articular l'individu i el col·lectiu, tal com explica François Dosse a *Le pari biographique* (2005). Giocanti, doncs, ha escrit un llibre molt apreciable però una mica autista.

Tot plegat fa que l'obra sigui una aproximació directa a Maurras, sense intermediaris, escrita des d'una admiració profunda pel personatge. Tanmateix, és cert que Giocanti en pren, quan cal, una clara distància crítica: diverses vegades deplora el seu antisemitisme o posa de manifest que el personatge perd totalment el sentit de la realitat a partir de 1943, moment en què Maurras continua defensant a ultrança la figura de Pétain i censurant durament les accions de la Resistència. D'altra banda, com a lector espanyol crec que Giocanti arrisca massa quan tracta la posició de Maurras davant la Guerra Civil: l'autor assumeix acríticament alguns dels arguments dels militars rebels, com ara l'afirmació d'una amenaça bolxevic, segons la qual «*Stalin había trazado los planes españoles mucho antes de que Franco comenzara a desbaratarlos*». Potser l'editor Vallcorba, la influència del qual és evident i encertada quan Giocanti tracta la influència de Maurras sobre la intel·lectualitat catalana noucentista, hauria hagut d'advertir-lo del perill d'aquest biaix i de la manca de contrast amb fonts historiogràfiques solvents. Que Giocanti, quan parla de Franco, citi Bartolomé Bennassar en lloc de Paul Preston és tota una declaració ideològica.

Al llarg de l'obra l'autor ens il·lustra sobre la psicologia del personatge, en què la sordesa que el va afectar des de petit esdevé un element imprescindible per entendre la seva evolució personal. També ens detalla alguns dels aspectes íntims de Maurras, com ara la freqüentació de bordells, la successió d'amants o la seva vida austera a París, però que es compensa amb escapades periòdiques a la seva casa natal de Martigues, on durant l'estiu rep moltes amistats (Léon Daudet, Jacques Bainville, Maurice Barrès o Joseph Kessel), als quals regala el plaer d'una bona taula. En aquest sentit, Giocanti subratlla com era d'important per a Maurras el valor de l'amistat i el desconsol i l'aïllament que li produeix a partir d'un cert moment la successiva desaparició d'amics. En canvi, l'obra desatén l'anàlisi de Maurras com a protagonista de la vida política francesa. Giocanti no s'estén gaire sobre la dinàmica electoral que afecta l'Action Française, ni de quines són les opcions

de Maurras en aquesta matèria, de manera que el lector no pot apreciar quina va arribar a ser la força real del moviment monàrquic. Igualment, el relat resulta insuficient en alguns episodis, com ara el perquè de la inacció de l'Action Française davant la crisi política de febrer de 1934, en què molts esperaven un cop de força.

En definitiva, si el controvertit historiador alemany Ernest Nolte va privilegiar l'estudi de les idees i de la doctrina de Maurras i de l'Action Française en el seu tríptic sobre el feixisme, i Eugen Weber va privilegiar-ne els esdeveniments polítics en el seu esplèndid treball sobre el moviment monàrquic francès i el seu líder, la biografia de Giocanti ens ofereix un retrat acurat i intel·ligent de l'home, del seu esperit, però també del Maurras en carn i ossos. A l'últim, pel que fa a la traducció a càrrec de José Ramón Monreal cal dir que ha dut a terme un treball molt solvent, per bé que no entenem per quina raó ha traduït mecànicament al castellà tots els títols de la bibliografia maurrasiana, quan gairebé mai respon a l'existència d'una traducció editorial d'època o actual. És un esforç innecessari, que pretén ser una ajuda per al lector però que arriba a situacions absurdes; pressuposa, a més, que el lector d'una biografia de set-centes pàgines sobre Charles Maurras no té coneixements mínims de francès. Avui, si es tractés d'un autor anglès segurament aquesta hipertraducció no es produiria, la qual cosa, per al protagonista d'aquest apreciable estudi, constituiria un factor més de la seva persistent denúncia sobre la decadència de França.